

METODA ROZWINIĘĆ ORTOGONALNYCH W IDENTYFIKACJI SYSTEMÓW I ROZPOZNAWANIU OBRAZÓW

Włodzimierz Greblicki*, Przemysław Śliwiński[†]

Politechnika Wroclawska, Instytut Cybernetyki Technicznej

Wybrzeże Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław, email: *wgre(†slk)@ict.pwr.wroc.pl

Streszczenie - W pracy zastosowano metodę estymacji funkcji regresji opartą o rozwinięcie w szereg ortogonalny w algorytmach identyfikacji systemów i rozpoznawania obrazów. Wyznaczono warunki zbieżności algorytmów w odniesieniu do liczby pomiarów (w identyfikacji) lub par uczących (w rozpoznawaniu) i zastosowanego szeregu ortogonalnego.

I. WSTĘP

Metoda rozwinięć ortogonalnych jest skutecznym narzędziem zarówno w uczeniu rozpoznawania jak i identyfikacji systemów, zob. m.in. monografię Devroye'a, Cyórfiego i Lugosiego [4] oraz prace Greblickiego i Pawłaka [7]-[9] (z dziedziny rozpoznawania) oraz prace Greblickiego [6], Greblickiego i Pawłaka [10]-[12], Krzyżaka [18], Hasiewiczza [14]-[16], Pawłaka [19], Pawłaka i Hasiewiczza [20] i Śliwińskiego [23] (z identyfikacji). W obydwu problemach pojawia się bowiem zadanie estymacji funkcji regresji, które można skutecznie rozwiązać stosując właśnie metodę rozwinięć ortogonalnych. Jej istotą jest umiejętność rozwinięcia odpowiedniej funkcji regresji w nieskończony szereg ortogonalny. Jako rodzinę takich funkcji ortogonalnych przyjmujemy funkcje trygonometryczne, Legendre'a, Laguerre'a, Hermite'a oraz falki Daubechies.

II. PREZENTACJA METODY

Ortogonalny estymator funkcji regresji. Przedstawimy teraz jak estymuje się funkcję regresji przez rozwinięcie w szereg ortogonalny. Załóżmy w tym celu, że $(X_1, Y_1), \dots, (X_n, Y_n)$ są niezależnymi obserwacjami pary zmiennych losowych (X, Y) . Na ich podstawie chcemy estymować funkcję regresji

$$\mu(x) = E\{Y|X=x\}.$$

Posłużymy się przy tym układem $\varphi_k(x)$, $k = 0, 1, 2, \dots$, funkcji ortonormalnych na ustalonym zbiorze Δ , tzn. takich, że $\int_{\Delta} \varphi_i^2(x) dx = 1$ oraz $\int_{\Delta} \varphi_i(x)\varphi_j(x) dx = 0$ dla $i \neq j$.

Jest oczywiste, że

$$\mu(x) = \frac{g(x)}{f(x)},$$

gdzie $g(x) = \mu(x)f(x)$. Przez f oznaczyliśmy gęstość prawdopodobieństwa zmiennej losowej x . Rozwijając g oraz f w przyjęty szereg ortogonalny, otrzymujemy

$$g(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} a_k \varphi_k(x) \quad \text{oraz} \quad f(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} b_k \varphi_k(x),$$

gdzie

$$a_k = E\{Y_n \varphi_k(X_n)\} \quad \text{oraz} \quad b_k = E\{\varphi_k(X_n)\}.$$

Jest rzeczą oczywistą, że można oczekiwać, że dla poprawnie wybranych układów funkcji ortogonalnych

$$\lim_{q \rightarrow \infty} \sum_{k=0}^q a_k \varphi_k(x) = g(x) = \mu(x)f(x)$$

oraz

$$\lim_{q \rightarrow \infty} \sum_{k=0}^q b_k \varphi_k(x) = f(x).$$

W sytuacji takiej

$$\lim_{q \rightarrow \infty} \frac{\sum_{k=0}^q a_k \varphi_k(x)}{\sum_{k=0}^q b_k \varphi_k(x)} = \mu(x).$$

Z uwagi na to, jako estymator $\hat{\mu}(x)$ funkcji regresji przyjmujemy teraz

$$\hat{\mu}(x) = \frac{\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{a}_k \varphi_k(x)}{\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{b}_k \varphi_k(x)}, \quad (1)$$

gdzie

$$\hat{a}_k = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i \varphi_k(X_i) \quad \text{oraz} \quad \hat{b}_k = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \varphi_k(X_i)$$

są estymatorami współczynników a_k oraz b_k . W estymatorze tym $q(n)$ jest odpowiednio wybranym ciągiem liczb naturalnych.

Zbieżność. Aby wykazać zbieżność estymatora zauważmy, że

$$E \sum_{k=0}^{q(n)} \hat{a}_k \varphi_k(x) = \sum_{k=0}^{q(n)} a_k \varphi_k(x).$$

co wynika z tego, że $E \hat{a}_k = a_k$. Jeśli zatem

$$\lim_{n \rightarrow \infty} q(n) = \infty, \quad (2)$$

to

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{k=0}^{q(n)} a_k \varphi_k(x) = g(x)$$

w każdym punkcie $x \in \Delta$, w którym

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{k=0}^n a_k \varphi_k(x) = g(x). \quad (3)$$

Podobnie

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{k=0}^{q(n)} b_k \varphi_k(x) = f(x)$$

w każdym punkcie $x \in \Delta$, w którym

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{k=0}^n b_k \varphi_k(x) = f(x). \quad (4)$$

W analizie wariancji założymy, że poszczególne funkcje układu ortonormalnego są ograniczone w sposób określony przez nierówności jak poniżej:

$$|\varphi_k(x)| \leq c_k, \text{ dla wszystkich } x \in \Delta. \quad (5)$$

Zacznijmy od tego, że

$$\begin{aligned} \text{var} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{a}_k \varphi_k(x) \right] &= \frac{1}{n^2} \text{var} \left[\sum_{i=1}^n \sum_{k=0}^{q(n)} Y_i \varphi_k(X_i) \varphi_k(x) \right] \\ &= \frac{1}{n} \text{var} \left[Y \sum_{k=0}^{q(n)} \varphi_k(X) \varphi_k(x) \right] \\ &\leq \frac{1}{n} E \left\{ Y \sum_{k=0}^{q(n)} \varphi_k(X) \varphi_k(x) \right\}^2, \end{aligned}$$

Ponieważ

$$\left| \sum_{k=0}^{q(n)} \varphi_k(X) \varphi_k(x) \right| \leq \sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2,$$

zatem badana wariancja jest ograniczona przez $n^{-1} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 EY^2$. Jeśli zatem

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 = 0, \quad (6)$$

to

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \text{var} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{a}_k \varphi_k(x) \right] = 0$$

i z podobnych powodów

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \text{var} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{b}_k \varphi_k(x) \right] = 0.$$

Wykazaliśmy więc następujący lemat:

Lemat 1 Jeśli ciąg $\{q(n)\}$ spełnia warunki (2) oraz (6), to

$$\hat{\mu}(x) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \mu(x) \text{ w/g prawdopodobieństwa}$$

w każdym punkcie $x \in \Delta$, w którym zachodzą zbieżności (4) oraz (3).

Jest przy tym oczywiste, że – z uwagi na warunek (6) – wybór ciągu $q(n)$ zależy od ustalonego układu funkcji ortogonalnych $\varphi_k(x)$. Z kolei, od funkcji ortogonalnych zależy to, w których punktach x zachodzą zbieżności (4) oraz (3). Poniżej podamy różne typy funkcji ortogonalnych i przedstawimy ich istotne dla nas własności.

III. PRZYKŁADY ESTYMATORÓW

Szereg trygonometryczny. Załóżmy, że $\Delta = (-\pi, \pi)$ oraz $\varphi_k(x) = \phi_k(x)$, gdzie

$$\phi_k(x) = e^{ikx}, k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots, \quad (7)$$

co oznacza, że stosujemy zespoloną postać szeregu trygonometrycznego. Jest oczywiste, że $\max_{-\pi \leq x \leq \pi} |\phi_k(x)| \leq 1$, skąd wynika, że $c_k = 1$ oraz $n^{-1} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 = q^2(n)/n$. Jak wiadomo, zbieżność

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{|k|=0}^n a_k \phi_k(x) = g(x) = \mu(x) f(x).$$

a także

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{|k|=0}^n b_k \phi_k(x) = f(x).$$

zachodzi w każdym punkcie $x \in \Delta$, w którym f oraz μ są różniczkowalne, patrz [21]. Zatem lemat 1 przyjmuje teraz następującą postać:

Lemat 2 Jeśli

$$\lim_{n \rightarrow \infty} q(n) = \infty \text{ oraz } \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{q^2(n)}{n} = 0,$$

to, dla estymatora funkcji regresji (1) wykorzystującego zespolony szereg trygonometryczny (7),

$$\hat{\mu}(x) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \mu(x) \text{ w/g prawdopodobieństwa}$$

w każdym punkcie $x \in (-\pi, \pi)$, w którym gęstość f oraz regresja μ są różniczkowalne oraz $f(x) > 0$.

Szereg Legendre'a. Załóżmy, że $\Delta = (-1, 1)$ oraz $\varphi_k(x) = p_k(x)$, gdzie

$$p_k(x) = (\sqrt{2k+1}/\sqrt{2})P_k(x), \quad (8)$$

przy czym

$$P_k(x) = (1/2^k k!) \frac{d^k}{dx^k} (x^2 - 1)^2$$

jest k -tym wielomianem Legendre'a. Jak można sprawdzić $P_0(x) = 1$, $P_1(x) = x$, $P_2(x) = (3/2)x^2 - 1/2$ itd. oraz $\max_{-1 \leq x \leq 1} |p_k(x)| \leq 1$, co oznacza, że $c_k = 1$. Zatem $n^{-1} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 = q^2(n)/n$. Ponadto zbieżności (3) oraz (4) zachodzą w każdym punkcie $x \in (-1, 1)$ w którym f oraz μ są różniczkowalne, patrz [21].

Z lematu 1 wynika teraz, że:

Lemat 3 *Jeśli*

$$\lim_{n \rightarrow \infty} q(n) = \infty \text{ oraz } \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{q^2(n)}{n} = 0,$$

to, dla estymatora funkcji regresji wykorzystującego szereg Legendre'a (8),

$$\hat{\mu}(x) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \mu(x) \text{ w/g prawdopodobieństwa}$$

w każdym punkcie $x \in (-1, 1)$, w którym gęstość f oraz regresja μ są różniczkowalne oraz $f(x) > 0$.

Szereg Laguerre'a. Teraz $\Delta = (0, \infty)$ oraz $\varphi_k(x) = l_k(x)$, gdzie

$$l_k(x) = e^{-x/2} L_k(x), \quad (9)$$

i gdzie

$$L_k^+(x) = (1/k!) e^x \frac{d^k}{dx^k} (x^k e^{-x})$$

jest k -tym wielomianem Laguerre'a. Nietrudno sprawdzić, że $L_0(x) = 1$, $L_1(x) = -x + 1$, $L_2(x) = x^2/2 - 2x + 1$, ... Ponieważ, patrz [22], $\max_{0 < x < \infty} |l_k(x)| \leq ck$, zatem $n^{-1} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 = q^6(n)/n$. Ponadto, zbieżności (3) oraz (4) zachodzą w każdym punkcie $x \in (0, \infty)$ w którym f oraz μ są różniczkowalne, patrz [22].

Korzystając teraz z lematu 1 otrzymujemy następujący:

Lemat 4 *Jeśli*

$$\lim_{n \rightarrow \infty} q(n) = \infty \text{ oraz } \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{q^6(n)}{n} = 0,$$

to, dla estymatora funkcji regresji wykorzystującego szereg Laguerre'a (9),

$$\hat{\mu}(x) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \mu(x) \text{ w/g prawdopodobieństwa}$$

w każdym punkcie $x \in (0, \infty)$, w którym gęstość f oraz regresja μ są różniczkowalne oraz $f(x) > 0$.

Szereg Hermite'a. Niech teraz $\Delta = (-\infty, \infty)$ oraz $\varphi_k(x) = h_k(x)$, gdzie

$$h_k(x) = (1/\sqrt{2^k k! \sqrt{\pi}}) H_k(x), \quad (10)$$

przy czym

$$H_k(x) = (-1)^k e^{x^2} \frac{d^k}{dx^k} e^{-x^2}$$

jest k -tym wielomianem Hermite'a. Jak można sprawdzić, $H_0(x) = 1$, $H_1(x) = -2x$, $H_2(x) = 4x^2 - 2$, ... Ponieważ $\max_{-\infty < x < \infty} |h_k(x)| \leq ck^{-1/2}$, patrz [22], zatem $n^{-1} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 = q^{5/3}(n)/n$. Ponadto, zbieżności (3) oraz (4) zachodzą w każdym punkcie $x \in (-\infty, \infty)$ w którym f oraz μ są różniczkowalne.

Dzięki lematowi 1 otrzymujemy następujący:

Lemat 5 *Jeśli*

$$\lim_{n \rightarrow \infty} q(n) = \infty \text{ oraz } \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{q^{5/3}(n)}{n} = 0, \quad (11)$$

to, dla estymatora funkcji regresji wykorzystującego szereg Hermite'a (10),

$$\hat{\mu}(x) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \mu(x) \text{ w/g prawdopodobieństwa}$$

w każdym punkcie $x \in (-\infty, \infty)$, w którym gęstość f oraz regresja μ są różniczkowalne oraz $f(x) > 0$.

Szeregi falkowe Daubechies. Załóżmy obecnie, że $\Delta = (-\infty, \infty)$ oraz przyjmijmy, że

$$\begin{aligned} \varphi_0(x) &= \sum_{n=n_{\min}(x;p)}^{n_{\max}(x;p)} D_{0,n}^p(x) \\ \varphi_k(x) &= \sum_{l=l_{\min}(x;k,p)}^{l_{\max}(x;k,p)} W_{kl}^p(x). \end{aligned} \quad (12)$$

dla $k = 1, 2, \dots$, przy czym funkcje

$$\begin{aligned} D_{0,n}^p(x) &= D^p(x-n) \\ W_{kl}^p(x) &= 2^{k/2} W^p(2^k x - l) \end{aligned}$$

są skalowanymi przesunięciami tzw. falki-ojca (nazywanej też funkcją skalującą) $D^p(x)$ oraz falki-matki $W^p(x)$ o numerze (indeksie) falkowym p , (zob. np. [3, p. 194], [25]). Indeksy n i l przebiegają, odpowiednio, od $n_{\min}(x;p) = \lfloor x \rfloor - 2p + 2$ do $n_{\max}(x;p) = \lfloor x \rfloor$ oraz od $l_{\min}(x;k,p) = \lfloor 2^k x \rfloor - p + 1$ do $l_{\max}(x;k,p) = \lfloor 2^k x \rfloor + p - 1$.

Uwaga 1 W algorytmach falkowych można też zastosować alternatywną postać rozwinięcia falkowego

$$\varphi_k(x) = \sum_{l=l_{\min}(x;k,p)}^{l_{\max}(x;k,p)} W_{kl}^p(x), k=0, \pm 1, \pm 2, \dots \quad (13)$$

Dla obu rozwinięć zachodzi nierówność $\max_{-\infty < x < \infty} |\varphi_k(x)| \leq c2^{k/2}$ (por. (5)) skąd wynika, że $n^{-1} \left[\sum_{k=0}^{q(n)} c_k^2 \right]^2 = 4 \cdot 2^{q(n)}/n$. A zatem na podstawie lematu 1 otrzymujemy następujący:

Lemat 6 Jeśli

$$\lim_{n \rightarrow \infty} q(n) = \infty \text{ oraz } \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{2^{q(n)}}{n} = 0,$$

to, dla estymatora funkcji regresji wykorzystującego szeregi falkowe Daubechies (12) albo (13),

$$\hat{\mu}(x) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \mu(x) \text{ w/g prawdopodobieństwa}$$

dla każdego p , w każdym punkcie $x \in (-\infty, \infty)$, w którym gęstość f oraz regresja μ są ciągłe oraz $f(x) > 0$ [17].

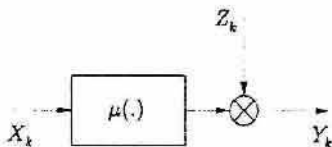
IV. IDENTYFIKACJA SYSTEMÓW

Pokażemy teraz w jaki sposób przedstawioną powyżej metodę rozwinięć ortogonalnych można zastosować do identyfikacji charakterystyki nieliniowej.

System statyczny. Stacyjny system pokazany na rys. 1, ma charakterystykę μ . Pobudzany jest on stacjonarnym, nieskorelowanym sygnałem losowym. Wyjście jest zakłócone addytywnym białym szumem o zerowej średniej. Zadanie identyfikacji polega na estymacji nieznannej charakterystyki μ . Ponieważ

$$E\{Y_n | X_n = x\} = \mu(x),$$

a zatem jest ono równoważne estymacji funkcji regresji na podstawie pomiarów $(X_1, Y_1), \dots, (X_n, Y_n)$.

Rys. 1. System statyczny.

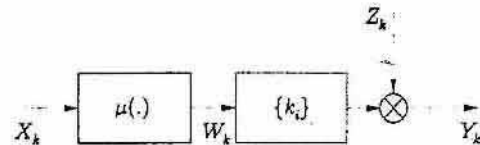
Jeśli sygnał wejściowy jest ograniczony i np. $-1 \leq X \leq 1$, to w celu estymacji charakterystyki μ można

zastosować rozwinięcie w szereg Legendre'a, co prowadzi do poniższego algorytmu:

$$\hat{\mu}(x) = \frac{\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{a}_k p_k(x)}{\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{b}_k p_k(x)} \quad (14)$$

gdzie $\hat{a}_k = n^{-1} \sum_{i=1}^n Y_i p_k(X_i)$ oraz $\hat{b}_k = n^{-1} \sum_{i=1}^n p_k(X_i)$,

System Hammersteina. Bardziej skomplikowane jest wykrywanie nieliniowej charakterystyki w systemie Hammersteina, patrz rys. 2, na podstawie obserwacji $(X_1, Y_1), \dots, (X_n, Y_n)$. Sygnał W_n łączący podsystem nieliniowy o charakterystyce μ i liniowy, dynamiczny o odpowiedzi skokowej $\{k_i\}$ nie jest bowiem dostępny pomiarowi.

Rys. 2. System Hammersteina.

Zakładamy przy tym, że sygnał pobudzający system, $\{X_n; n = \dots, -1, 0, 1, \dots\}$, jest stacjonarnym, białym szumem. Podobny charakter ma nieskorelowane z nim zakłócenie Z_n o zerowej średniej. Jak można sprawdzić $E\{Y_n | X_n = \hat{x}\} = \alpha\mu(x) + \beta$, gdzie $\alpha = k_0$, $\beta = E\{\mu(X)\} \sum_{i=1}^{\infty} k_i$. Zakładając dla prostoty, że $E\{m(X_0)\} = 0$, otrzymujemy $E\{Y_n | X_n = x\} = \alpha\mu(x)$. Oznacza to, że identyfikacja podsystemu nieliniowego jest równoznaczna estymacji funkcji regresji. To, że charakterystykę można wykryć jedynie z dokładnością do pewnej stałej α jest oczywistym skutkiem szeregowej struktury systemu. W dalszych rozważaniach, aby nie komplikować oznaczeń przyjmujemy $k_0 = 1$, co oznacza, że

$$E\{Y_n | X_n = x\} = \mu(x).$$

Założymy, podobnie jak w przypadku systemu statycznego, że sygnał wejściowy jest ograniczony i $-1 \leq U \leq 1$. W celu estymacji charakterystyki μ zastosujemy ponownie algorytm (14). Ze względu na to, że teraz obserwacje Y_i oraz Y_j są zależne, analiza wariancji jest nieco trudniejsza. Warunek zbieżności algorytmu jednak nie ulega zmianie, patrz np. [6]

V. ROZPOZNAWANIE

Pokażemy teraz, że zadanie uczenia rozpoznawania polega na właściwej estymacji funkcji regresji. Niech zatem (θ, X) będzie parą zmiennych losowych. Pierwsza z nich przyjmuje wartości w zbiorze $\{1, 2, \dots, m\}$, elementy którego nazywają się klasami, a druga na prostej R . Rozkład pary (θ, X) opisuje się przez prawdopodobieństwa $p_i = P\{\theta = i\}$ poszczególnych klas oraz warunkowe gęstości prawdopodobieństwa f_i zmiennej X w tych klasach, $i = 1, 2, \dots, m$. Rozpoznawanie polega na estymacji θ na podstawie X .

Regułę rozpoznawania definiuje się jako funkcję, która każdemu punktowi $x \in R$ przyporządkowuje element ze zbioru M . Jakością reguły ψ jest $P\{\psi(X) \neq \theta\}$, czyli prawdopodobieństwo błędnego rozpoznania. Najlepszą regułę oznaczymy przez ψ^* , a jej jakość przez R^* . Jak wiadomo, $\psi^*(x) = \arg \max_{i \in M} P\{\theta = i | X = x\}$. Zauważając, że

$$P\{\theta = i | X = x\} = E\{I_{\{\theta=i\}} | X = x\},$$

gdzie $I_{\{\theta=i\}} = 1$ jeśli $\theta = i$ oraz $I_{\{\theta=i\}} = 0$ jeśli $\theta \neq i$, otrzymujemy bardziej użyteczną postać reguły optymalnej

$$\psi^*(x) = \arg \max_{i=1, \dots, m} \mu_i(x), \quad (1)$$

gdzie $\mu_i(x) = E\{I_{\{\theta=i\}} | X = x\}$ jest funkcją regresji.

Zadanie uczenia pojawia się, gdy prawdopodobieństwa klas lub rozkłady w klasach nie są znane, a brak tej wstępnej informacji jest rekompensowany przez ciąg uczący $V_n = \{(\theta_1, X_1), (\theta_2, X_2), \dots, (\theta_n, X_n)\}$, tzn. ciąg niezależnych obserwacji pary (θ, X) , czyli ciąg n prawidłowo rozpoznanych obserwacji $X_1, X_2, \dots, X_n$.

Istotą naszego podejścia jest to, że na podstawie ciągu uczącego estymujemy funkcje regresji $\mu_1(x), \dots, \mu_m(x)$. Estymatory te oznaczmy jako $\hat{\mu}_1(x), \dots, \hat{\mu}_m(x)$. Zatem

$$\hat{\mu}_i(x) = \frac{\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{a}_{ik} \varphi_k(x)}{\sum_{k=0}^{q(n)} \hat{b}_k \varphi_k(x)},$$

gdzie

$$\hat{a}_{ik} = \frac{1}{n} \sum_{j=0}^n I_{\{\theta_j=i\}} \varphi_k(X_j) \quad \text{oraz} \quad \hat{b}_k = \frac{1}{n} \sum_{j=0}^n \varphi_k(X_j)$$

Jako algorytm uczenia przyjmujemy regułę, która x zalicza do klasy określonej wzorem $\arg \max_{i \in M} \hat{\mu}_i(x)$, czyli dla której

$$\arg \max_{i=1, \dots, m} \sum_{j=0}^n \sum_{k=0}^{q(n)} I_{\{\theta_j=i\}} \varphi_k(X_j) \varphi_k(x)$$

Jak wiadomo, patrz np. [4], jeśli $\hat{\mu}_i(x) \rightarrow \mu_i(x)$ w/g prawdopodobieństwa, gdy $n \rightarrow \infty$, to

$$P\{\text{klasyfikacja jest poprawna} | V_n\} \xrightarrow{n \rightarrow \infty} 1 \quad (15)$$

w/g prawdopodobieństwa. Mówimy, że algorytm uczenia jest asymptotycznie optymalny.

Jeśli zatem zastosujemy estymator wykorzystujący szereg Hermite'a, to nasza reguła uczenia zalicza $x \in (-\infty, \infty)$ do klasy, dla której

$$\arg \max_{i=1, \dots, m} \sum_{j=0}^n \sum_{k=0}^{q(n)} I_{\{\theta_j=i\}} h_k(X_j) h_k(x).$$

Jest oczywiste, że jeśli wszystkie gęstości $f_1, \dots, f_m$ są ciągle, to z lematu 5 wynika, że jeśli ciąg $\{q(n)\}$ spełnia warunek (11), to nasz algorytm uczenia rozpoznawania jest asymptotycznie optymalny.

VI. ZAKOŃCZENIE

W pracy pokazano, że metoda estymacji funkcji regresji w oparciu o rozwinięcie w szereg ortogonalny może być zastosowana w identyfikacji systemów, np. do identyfikacji nieliniowych charakterystyk systemów statycznych i systemów Hammersteina, a także w zadaniu uczenia rozpoznawania.

Zastosowanie szeregów ortogonalnych pozwala algorytmom zbiegać do optymalnych rozwiązań przy bardzo małej, nieparametrycznej, wiedzy wstępnej o identyfikowanej nieliniowości i funkcji gęstości wejścia systemu (w przypadku zadania identyfikacji) oraz o funkcjach gęstości prawdopodobieństwa cech w klasach (w zadaniu rozpoznawania), co stanowi istotny wyróżnik tych algorytmów (por. [1]-[2], [4], [13], [24], [26]). Zbieżności poszczególnych algorytmów zachodzą w tych punktach, w których ma miejsce zbieżność zastosowanych w nich szeregach ortogonalnych.

Bibliografia

- [1] Billings S., Fakhouri S., Non-linear system identification using the Hammerstein model. *International Journal of Systems Science*, 10(5):567-578, 1979.
- [2] Chang F. and Luus R., A noniterative method for identification using Hammerstein model. *IEEE Transactions on Automatic Control*, pages 465-468, October 1971.

- [3] Daubechies I., *Ten Lectures on Wavelets*. SIAM, Philadelphia, 1992.
- [4] Devroye, L., Györfi, L., Lugosi, G., *A Probabilistic Theory of Pattern Recognition*, Springer, New York, 1996.
- [5] Gallman P., A comparison of two Hammerstein model identification algorithms. *IEEE Transactions on Automatic Control*, AC-21:125-127, February 1976.
- [6] Greblicki W., Nonparametric orthogonal series identification of Hammerstein systems. *International Journal of Systems Science*, 20(12):2355-2367, 1989.
- [7] Greblicki W., Pawlak M., Classification using the Fourier series estimate of multivariate density functions, *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics*, vol. 11, No. 10, pp. 726-730, October 1981.
- [8] Greblicki W., Pawlak M., A classification procedure using the multiple Fourier series, *Information Sciences*, vol. 26, pp. 115-126, 1982.
- [9] Greblicki W., Pawlak M., Almost sure convergence of classification procedures using Hermite series density estimates, *Pattern Recognition Letters*, vol. 2, pp. 13-17, 1983.
- [10] Greblicki W., Pawlak M., Nonparametric identification of a cascade nonlinear time series system. *Signal Processing*, 22:61-75, 1991.
- [11] Greblicki W., Pawlak M., Nonparametric identification of a particular nonlinear time series system. *IEEE Transactions on Signal Processing*, 40(4):985-989, April 1992.
- [12] Greblicki W., Pawlak M., Nonparametric recovering nonlinearities in block-oriented systems with the help of Laguerre polynomials. *Control Theory and Advanced Technology*, 10(4, Part A):771-791, 1994.
- [13] Haist N., Chang F., Luus R., Nonlinear identification in the presence of correlated noise using a Hammerstein model. *IEEE Transactions on Automatic Control*, AC-15:553-555, October 1973.
- [14] Hasiewicz Z., Hammerstein system identification by the Haar multiresolution approximation. *International Journal of Adaptive Control and Signal Processing*, 13:697-717, 1999.
- [15] Hasiewicz Z., Modular neural networks for nonlinearity recovering by the Haar approximation, *Neural Networks*, 13:1107-1133, 2000.
- [16] Hasiewicz Z., Non-parametric estimation of nonlinearity in a cascade time series system by multiscale approximation, *Signal Processing*, 81:791-807, 2001.
- [17] Kelly S., Kon M., Raphael M., Pointwise convergence of wavelet expansions, *Bulletin of The American Mathematical Society*, 30:87-94, 1994.
- [18] Krzyżak A., On estimation of a class of nonlinear systems by the kernel regression estimate. *IEEE Transactions on Information Theory*, 36(1):141-152, February 1990.
- [19] Pawlak M., On the series expansion approach to the identification of Hammerstein system. *IEEE Transactions on Automatic Control*, 36:763-767, 1991.
- [20] Pawlak M., Hasiewicz Z., Nonlinear system identification by the Haar multiresolution analysis. *IEEE Transactions on Circuits and Systems, I-Fundamental Theory and Applications*, 45(9):945-961, September 1998.
- [21] Sansone G., *Orthogonal Functions*. Interscience, New York, 1959.
- [22] Szegő G., *Orthogonal Polynomials*. American Mathematical Society, Providence, R.I., third edition, 1974.
- [23] Śliwiński P., *Algorytmy identyfikacji systemów nieliniowych za pomocą fulek (rozprawa doktorska)*, Raport Instytutu Cybernetyki Technicznej, PRE 82/2000, Politechnika Wroclawska, Wrocław, 2000.
- [24] Thathachar M., Ramaswamy S., Identification of a class of non-linear systems. *International Journal of Control*, 18(4):741-752, 1973.
- [25] Wojtaszczyk P., *Teoria fulek, Państwowe Wydawnictwa Naukowe*, Warszawa, 2000.
- [26] Zi-Qiang L., A nonparametric polynomial identification algorithm for the Hammerstein system. *IEEE Transactions on Automatic Control*, 42(10):1435-1441, October 1997.